

14. Чернобровкіна Людмила, Чухан Дарія. Моніторинг забруднення поверхневих вод в районі розміщення підприємства по переробці уранової сировини. Визначення сумарної альфа-активності / Людмила Чернобровкіна, Дарія Чухан // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції: зб. матеріалів XII Всеукр. наук. – практ. конф., Київ, 13-15 травня 2009 р.; У 2-х т. / редкол.: І. І. Тимошенко (відп. ред.) та ін. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2009. – Т. 1 (1). – (350 с). – С.330-332.

Елена Жгут, Людмила Чернобровкіна. Научно-исследовательская деятельность как способ углубления экологических знаний учащихся.

В статье рассмотрены вопросы организации научно-исследовательской деятельности учащихся. Освещена специфика выполнения научно-исследовательских работ в процессе формирования экологических знаний.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа, экология, метод проектов, экологическое образование.

Elena Jgut, Lyudmila Chernobrovkina. Research activities as a way to deepen students' knowledge of environment.

The article deals with the organization of research activities of students. It highlights the specificity of the research work in the formation of ecological knowledge.

Key words: research work, ecology, the method projects, environmental education.

УДК 821.161.2 – 2.07

І. О. Небеленчук

ДОСЛІДЖЕННЯ МІФОФОЛЬКЛОРНИХ МОТИВІВ ТА МОТИВІВ ЕНАНТІОДРОМІЇ В «КАЗЦІ ПРО КАЛИНОВУ СОПІЛКУ» ОКСАНИ ЗАБУЖКО

У статті проаналізовано міфофольклорні мотиви та мотиви енантіодромії в «Казці про калинову сопілку» Оксани Забужко, показані елементи «тіньової» поведінки Ганни-панни, розкриті причини, що призвели до сестровбивства.

Ключові слова: міф, фольклор, міфофольклорні мотиви, казка, енантіодромія, алюзія, антиномія, нарцисизм, поетична проза.

Постановка проблеми. Оксана Забужко – сучасна українська письменниця, творчість якої не залишає байдужими читачів різного віку, з різними поглядами та світобаченням. У той же час вона викликає багато протиріч, наштовхує на роздуми, спонукає замислитися над сутністю людського існування. Ім'я О. Забужко в списку рейтингу часопису «Фокус» (2008) було поставлене поряд з іменем Ліни Костенко. Як зазначає сучасна українська письменниця та перекладач Є. Кононенко, «ці дві жінки таки вихопилися з того кола невеликого радіуса, яким є українська література в Україні, та по-різному, але реально існують у тому хаотичному просторі,

яким є українська культура. Обидві по-різному, але таки привертають до себе увагу» [12].

У творчому доробку письменниці – філософські праці, літературні твори (поетичні та прозові), публіцистичні статті, переклади. Прозова творчість О. Забужко, як підкреслює І. Бетко, «є одним із найоригінальніших явищ української літератури нової хвилі, не в останню чергу обумовленим усебічною відкритістю письменниці як на класичну, так і на модерну й постмодерну європейську філософію, естетику, а також психологію» [2, с. 15]. Для прози письменниці «характерне критичне художнє переосмислення ніцшеанських ідей надлюдини і «вбогодухості», ряду постулатів фрейдизму» [2, с. 16].

До прози Оксани Забужко також можемо застосувати й окремі аспекти теорії К. Юнга. Так, згідно з поглядами вченого, для людини характерне «розтотоження її з власною персоною» [10, с. 215]. За К. Юнгом, архетипальним вираженням є ті зовнішні соціальні ролі та маски, що їх неминуче опановує людина в процесі виховання. Між тим виникає значний бар'єр між сферами свідомості та підсвідомого, що й призводить до роздвоєності поглядів, почуттів, характеру. На переконання К. Юнга, людина має свою тінь. Учений стверджує, що «як у своїй колективній, міфологічній формі, так і у формі індивідуальній Тінь містить у собі зерна **енантиодромії** – перетворення на свою протилежність» [10, с. 268]. Саме такий юнгівський прийом роздвоєння показаний в повісті «Казка про калинову сопілку».

В. Скуратівський зауважує: «І ось маємо – «Казку про калинову сопілку»... може, різко й категорично, але – шедевр. Саме шедевр, що й мав з'явитися на межі тисячоліть» [7, с. 7].

Мета статті: проаналізувати міфологічно-фольклорні мотиви у творчості письменниці і мотиви енантіодромії, що впливають на зміни психологічного стану та вияви диявольської природи людини; розкрити образ героїні твору Ганни; на прикладі роздвоєння її характеру показати сутність енантіодромії та наслідки, до яких вона може призвести.

Виклад основного матеріалу. Свій твір за жанром Оксана Забужко визначає як повість, однак уводить у назву слово «казка». Тому доцільно з'ясувати жанр твору. Згідно з визначенням В. Лесина, «повість – переважно прозовий епічний твір, в якому змальовано широку картину життя окремих персонажів протягом тривалого часу». Ознаками повісті є: описово-оповідний характер; розповідь про життя одного героя або сім'ї (зображення сім'ї Василя та Марії), що подається у вигляді низки епізодів; охоплення подій протягом тривалого часу (життя сім'ї, виховання дочок протягом двадцяти років); переплетіння доль головних героїв з іншими героями твору; за обсягом більша за казку й оповідання; ширше зображує життя; хронологічний розвиток сюжету; розповідь від імені автора. Можна стверджувати, що зазначений твір – повість. Однак поряд із цим наявні елементи казки: трикратність (тричі звертається Ганна до батька, панотця, сатани про сутність вчинку); звернення до творів усної народної творчості, зокрема казок, та

алюзії з ними («Дідова дочка й бабина дочка», «Вербо яра, відчинися!», «Золотий черевичок»); фольклорні перекази про змія-перелесника; наявність чарівних предметів: сопілка, що сама співає; перетворення: вода – на червоне вино, тіло Оленки – на калиновий кущ; наявність фантастичних і містичних елементів: позначка на виску у вигляді місяця, незвичайне зникнення Ганнусі (слід на підлозі, «мов смоляним віхтем черкнуло»), неодноразова згадка про казково-фольклорні персонажі: Ганна-панна, дівчина-золотоволоска, вовкулака, русалки, відьма, змії.

Отже, аналізована повість відноситься до так званих змішаних жанрів. Ось як про жанровість твору зазначає Я. Голобородько: «*Повість-притча, повість-міф, повість-метафора, виконана у «прафольклорному» річищі із використанням розкішного фольклорного матеріалу. Міфологізований твір сповнений алюзій, символів, алегорій і просякнутий образно-філософськими струменями, у ньому вибудована ціла низка традиційних для фольклорних і міфологічних творів антиномій – два протилежні персонажі-іпостасі (Ганнуса й Оленка), два децю протиставлених духовних центри (батьки – Василь і Марія), Каїн і Авель, Бог і Диявол тощо*». [3, с. 20]. Дослідниця М. Чумарна назву твору виводить із праміфу про існування скіфського героя Міная та його дружини Казку, яка навчила людей мови – «казати». Звідси й «казка» – казати, казання, сказання, розказування [10]. Російський дослідник ХХ століття В. Пропп наголошує, що казка є виявом давніх вірувань, світоглядних засад, суспільно-побутових традицій, стверджуючи, що «казка народжується, звичайно, з життя. Всяке архаїчне, сьогодні відмерле релігійне явище більш давнє, ніж його використання в сучасній казці» [6]. В. Житна стверджує, що «Казка про калинову сопілку» – це повість і казка водночас, це твір жанру мішаної форми, оскільки в ньому є перехрещення різних способів художнього зображення» [11]. Сама письменниця про жанрову своєрідність твору говорить так: «Чомусь мені вперто здавалося, і здається досі, ніби «Калинова сопілка» – то не так казка, як доведений із покоління в покоління, усною оповіддю, переказ [...], невиразно вгадується дійсна трагедія» [4, с. 251]. Тобто кожен із дослідників надає казці форму давньої оповіді, яка «казалася», передаючись із покоління в покоління. Коли розповідь втрачала свій сакральний зміст, вона перетворювалася на казку, тобто вигадану чи неіснуючу історію фантастичного змісту.

У процесі читання твору, на перший погляд, здається, що мова йде про українську родину, яка жила у XVIII – першій половині XIX століття. Однак можна припустити, що в основу сюжетної лінії покладена давня історія роду, оповідь про вбиту сестру і калинову сопілку, записана Л. Жемчужниковим. Дослідниця А. Соколова зазначає, що «синтез демонології, християнської міфології та фольклору дав такий гармонійний сплав сюжету, що авторськими в творі залишились лише його барвіста, пересипана фольклорними кліше мова та не менш майстерно виписані деякі побутові картини» [8].

У сім'ї Василя та Марії народилася дівчинка з місяцем на лобі. Мати побачила в ньому знак вищої долі, була переконана, що він дався дівчинці на щастя. Проте, розчісуючи донечку, неодноразово згадувала, *«як нишком хрестилася й відпльовувалася на вид місячного знаку баба-пупорізка, добачивши в ньому бусурменське тавро або, не при образах святих згадуючи, й слід відомо чийого кігтя»* [4, с. 56-57]. Мати переповідала дівчинці багато казок про панночок, особливо про Ганну-панну, готуючи її для кращої долі, адже сама була позбавлена її. І росла дівчинка *«чи то царівна, чи королівна, чи зоря ясна»*. Згодом *«дівчинка навчилася високо підсмикувати підборіддя, виходячи на люди (нестеменно Ганна-панна!)»* [4, с. 58]. Ще пізніше *«вона твердо засвоїла од матері, що для сільських парубків у них зависокі пороги»* [4, с. 79].

За Василя Марія вийшла «на зло» своєму батькові, «з досади, чисто з серця і ні з чого більш», «щоб знав», оскільки не захотів віддати її за коханого, тому що вважав його «непевним чоловіком». До того ж, як зазначає автор, заручини відбулися на початку зими, на Покрову (одне із християнських свят). Таким чином, Марія взяла на себе великий гріх вийти заміж за нелюба.

У родині народилася ще одна дівчинка – *«мізиночка Оленка [...] кволенька змалку, і плаксунка, відай, через те ж таки, – поганенька дитина»*. Мати незлюбила Оленку. Її дратувало все в дівчинці, особливо плач уночі. І мати сама розділила дівчаток: Ганнуся – її дочка, а Оленка – Василева. Батько бавився з Оленкою, оскільки Марія не підпускала його до Ганнусі, а люди говорили: *«Дідова дочка та бабина дочка»*. Звідси і починає народжуватися конфлікт між дівчатками. Уперше це трапилося тоді, коли Ганнуся почула, як тато співає вночі Оленці пісню, бо донька дуже плакала. Ганна *«лежала, заціпенівши [...], брав до сліз живий, гарячий жаль, але водночас прокидалась і росла й якась інша, жорстокіша ураза – той голос звертався не до неї»* [4 с. 63]. Так уперше проявилися елементи «тіньової» поведінки в образі Ганнусі. Як і мати, вона незлюбила сестричку і кожного разу ображала її та била, *«не міряючи сили, з цілою злістю»*. Відтак, бачимо, що в душі Ганнусі прокидалася злість, а можливо, навіть і помста за те, що це не її так люблять (*«хочу, щоб мене так любили»*). В образі Ганни мають місце елементи «тіньової» поведінки, що пов'язані з певною низкою обставин, які назрівали в тому просторі, в якому виховувалася дівчинка. Бог наділив її не тільки зовнішньою вродою та розумом, а ще й даром «чути» воду під землею. Ганнуся вказувала людям, в якому місці необхідно копати криниці. І вода на тому місці була *«цілюща, холодна, добренна»*. Саме в зв'язку з цим Ганна починає відчувати якусь іншу свою сутність, хоча не може дати тому пояснення. Та сутність (чи то божественна, чи то відьмацька) проявлялася після сварок з Оленкою. Тоді дівчина відчувала щось недобре, а на місці копання знаходили мерців. При цьому в роті відчувався гіркуватий присмак крові. Згодом дівчина не просто відчуває його, а в неї виникає бажання вгамовувати спрагу кров'ю. Після вбивства Оленки вона відчула *«масний, живлющий, гарячий червоний дух»*, що *«вальнув у ніздрі, славно забиваючи памороки, хоч пий, хоч купайся»*.

Будь-яка рідина, що згадується в повісті, має міфолофольклорні витоки. Так, вода, а саме криниця, виступає як джерело життя, відсутність води є ознакою смерті. До того ж у творі спостерігаємо перетворення живої води на мертву. Це відбувається тоді, коли Ганна відчула, що «не бачити їй живої води», та тоді, коли в хату Марії та Василя зайшла провидиця, яка попросила Ганну подати їй води. Прочанка побачила справжню сутність Ганни ще й попередила, щоб та не перелила води. Чи то випадково, чи то ні жінка напророкувала, однак кухлик упав, а вода замайоріла «гранатово» на долівці вином. Саме так, за давніми переказами, виявляли вбивць. Коли Ганна мила підлогу, то те вино здалося липким, наче кров.

Символіка вина амбівалентна. Доволі часто воно згадується в П'ятикнижжі Мойсея. З одного боку, серед символічних значень вина можемо назвати такі: благополуччя – благословення Боже; жертвопринесення Богові. Провидиця пропонує Марії віддати дівчину в черниці, «побачивши» в Ганні якусь відзнаку, силу, печать божого існування, відтак принести жертву Богу в якості служіння йому. З іншого боку, вино, то кров Ісуса. Тому й вода спалахнула «гранатово», розлившись вином, що нагадувало кров. Можна потрактувати, що кров Ісуса свідчить про зраду, а потім і вбивство Сина Божого. І тут, скоріше за все, не та кров, що стікала по тілу від забитих у руки й ноги цвяхів, а та, яка пролилася від списа, що його було встромлено вже в мертво тіло Спасителя. Однак символічне значення крові має й інші витоки. Пролите вино є «печаткою Каїна», якою наділив його Бог за пролиту кров Авеля та якою відмічена Ганна. Розлита по долівці вода, що стала вином, є наслідком жертви невинного. За фольклорними уявленнями, кров – це взагалі ознака скоєння гріха й, насамперед, вбивства близької людини. Пролита кров ближнього є вказівкою на демонологічну сутність. Цю кров Ганнусі не змити ніколи. Вона навіть позбавлена можливості спокутувати гріх, що ще більше підтверджує її самотність, відторгнення від світу людей.

Спокуса передбачає тілесні насолоди (основа гріховності). Коли дівчина чи то жінка не може реалізуватися (у нашому випадку як «царівна чи то королівна»), вона стає на шлях відьомства. Служіння Богу передбачає відмову від плотського, тобто перевагу духовного над тілесним. Духовний світ Ганни бідний, тому не могла вона стати «нареченою Христа». Вона відкриває для себе інший світ, досконалий, неперевершений, світ тілесного. Це її власне тіло, яким має володіти тільки царевич чи королевич. Тому й з'являється до неї «князь тьми», аби довести їй досконалість її тіла та право на абсолютну свободу навіть через скоєння гріха.

У Ганнусі проявлялися й інші риси. Увесь час їй хотілось довести всім, що вона краща, тому й вивищувалася спочатку над дітьми, з якими гралася, а потім, коли стала дорослою, і над людьми, які її оточували. Граючись із дітьми, Ганнуся ніби й була з ними, але в той же час була *«вирвана з гурта, почувала себе мов серед темного бору – оточеною з маху вознесеним чагарником загальної безмовної неприязні»* [4, с. 84]. Це мало б наштовхнути

на певні роздуми Ганнусю. Однак не про те думала дівчинка, не про свою поведінку, а про дівчаток, що вони не гідні її, тому так і поводять себе. І тоді, коли до неї почали свататися парубки, вона всім відмовляла, вважаючи, що вони також не гідні її.

Висновок, який робить Ганна стосовно себе: вона – найкраща. Тому й погордувала Дмитром, Маркіяновим сином, – гарний, статечний, але не рівня їй, адже вона Ганна-панна. Коли Дмитро посватався до Оленки, у Ганни проявляються не просто елементи «тіньової» поведінки, а вона починає вживатися в свою тінь, зрощуватися з нею, виявляти ще більш темні сторони власної душі. І вже не просто заздрість збудилася до Оленки, а злість і ненависть до сестри. У протилежному поєднанні дівчина – юнак, Ганна – Дмитро спостерігаються фольклорно-перетворювальні тенденції людини в звіра. Так, саме Дмитро накинувся на Ганнусю вночі – хижо, підступно, як звір, «*навперейми з-за кущів, як ведмідь*». «*...Не встигла вона й звискнути, як дебела лапа тісно защемила рота [...] й інша лапа рвала з неї запаску [...], люта, нещадна сила підгрібала її під себе, сила, геть до неї сліпа, знаюча тільки власний навальний натиск, щось твалтовне, мокре й страшне, сказати б, і правда – звір її напав, навалився, щоб не зрухнула рукою, гарчав і дер її, кігтями й зубами: вовкулака!*» [4, с. 94]. Спостерігається зв'язок з міфофольклорними уявленнями про людину-перевертня. Однак, всупереч фольклорним переказам, вовкулака рідко нападає на людей. Переважно молодий чоловік-перевертень нападає на матір своєї обраниці, яка спокою не дає зятеві та постійно «гризе» його. Зустріч з Дмитром виявила відьмацьку сутність Ганни-панни, що близька до сутності вовкулаки: «*...З неї озвалося здушеним, і від того по чужому соромітно глибоким і хрипким, аж таки дійсно відьомським якимсь, голосом: Дмитре, дурнику, на що ти так, тож болить, – звір од несподіванки й собі заляк [...] Ганнуса вивинулась – і вгородила йому зуби просто в м'якоть підгорля [...] Дмитро справді завив вовкулаком*» [4, с. 94].

Пихатість і погорда Ганнусі призвели до того, що весь час вона хотіла зробити «на зло, щоб знав», хоча також не відомо, хто б те мав знати. Та, мабуть, не тільки люди, а й хтось інший. Той інший знаходиться десь високо й далеко. Саме він помістив на місяць двох братів Каїна й Авеля, що живуть там одвічно у вигляді темних плям. Уперше про це запитала Ганнуса в батька, коли була маленькою. З того часу не полишало її запитання: «*Чому зглянувсь Господь на Авелеву жертву, а на Каїнову не зглянувсь?*». Тричі Ганнуса запитує про це: у батька, панотця та сатани. Ніхто з них не міг задовольнити спочатку її дитячу цікавість, а потім пояснити вже дорослій цю хворобливу допитливість, крім сатани. У міфологічному аспекті привертає увагу образ місяця. Він має дві природи – молодий і старий, тонкий і повний, серпиком і круглий. Такі подвійні обриси місяця є свідченням двоякості людини, її божественної та диявольської сутності. За фольклорними уявленнями, молодий місяць – символ щасливої долі людини, позитивного начала в ній, подружнього життя. Повний місяць, навпаки – символ потойбіччя, утілення

негативних рис людини, її диявольської суті. Адже саме на повному місяці перебувають два брати як нагадування всім людям про заздрість, що веде до ненависті, а від ненависті – до гріха, який частіше є кроком до вбивства близької людини. Саме після вбивства Оленки Ганна звертає свій погляд угору, до місяця зі словами *«а щоб знав»*, маючи на увазі Всевишнього, таким чином осудивши його за те, що не прийняв Каїнової жертви. Відтак, дівчина кинула виклик Богові, тому що вважала себе особливою богоподібною особою, оскільки мала певну відзнаку від народження.

Щодо відьомства Ганни, то воно проявляється у властивості чути під землею воду. Спочатку ця властивість Ганни дійсно сприймається як дар. Та коли дівчина вказала на мерця замість води, люди почали думати про її відьомську сутність. Люди, й особливо парубки, утверджуються в цій думці тоді, коли Ганна відмовила всім, хто до неї сватався. Така позиція дівчини на селі говорила про те, що вона чекає когось іншого, не такого, не схожого на всіх, а в селі такого немає. Відповідно той інший має бути з іншого світу, а саме з царства тьми. Таким чином, Оксана Забужко обігрує біблійну легенду про «князя тьми» (диявола). Про відьомську сутність Ганни вперше говорить Дмитро, коли напав на неї: *«Ти, кажуть, чаклувати вмієш? А може, ти чуєш, відьма – ану покажи, чи маєш хвоста»* [4, с. 84]. Ще до цієї події Ганна, відчуваючи в роті смак крові, робить висновок, що щось не те відбувається з нею, щось таке, чому вона не може знайти пояснення. І вже як підтвердження відьомської сутності – поява змія.

Коли Ганна повністю зрослася зі своєю тінню, коли відбулося ототожнення з нею, перетворення красуні Ганнусі на свою протилежність, тоді й з'явився змій. Саме змій переконав Ганну в її незвичайності та він же й утвердив у ній віру в те, що незвичайні люди можуть переступити навіть через гріх. Він же й пробудив у ній бажання «до посмаку крові». І те її бажання не примусило довго чекати. Після найбільш жагучої ночі кохання з дияволом Ганна прокинулася, ніби народжена заново, *«почула якусь зайшлу в собі переміну: її обида ствердла й звузилася на тонке жало, що вогнем пекло під грудьми, і незмога було дихати, доки його з себе не викинеш. У миснику вона намацала нагостреного ножа і аж застогнала з полегшій»* [4, с. 112-113]. Вона попросила Оленку прогулятися з нею до лісу, чим та була дуже здивована, і в встромила *«ножа просто в дишуче теплом, щільне, піддатне ножеві тіло»* [4, с. 114].

Поява змія була не випадковою. Ще будучи дівчинкою, Ганна вперше звертає свій погляд на місяць, а далі робить це постійно. За фольклорними уявленнями, часте звернення до нічного світила, особливо повного, указує на «темну» природу людини, її причетність до сатанинства. Ще одним аспектом «темної» сутності Ганни, вияву її «тіньових» проявів душі є надання переваги своєму тілу, милування ним. Під час купання Ганна робить відкриття, що її тіло було таким *«делікатним і досконалим [...], мов єдиним рухом різця викарбуваній, хвильній лінії литки й стегна, – живіт нагадував церковну чашу з Святими Дарами»* [6, с. 85]. І це було виявом «богозневажної думки».

Спостерігається вияв такої риси характеру, як нарцисизм, що полягає в самозакоханості. Зазвичай, ця риса пов'язана з психічними розладами особистості. Якщо дослідити умови виховання Ганнусі, то можна віднайти причини такої поведінки дівчинки. Насамперед вони пов'язані з відсутністю любові з боку батьків. Мати не виховує дочку в любові, а навпаки, намагається переконати перш за все, а потім і дочку в тому, що вона «чи то царівна, чи то королівна». Батько, подавлений своєю дружиною та на її заборону, взагалі не бере участі у вихованні дочки. На відсутність любові до дівчинки вказують ті слова, що Ганна, почувши, як батько співає для Оленки, думає, що їй ніхто ніколи так не співав. Також Ганна відчувала несправедливість покарання до неї за «хатні пакості» зміючки-Оленки (прізвисько, яке дає Ганна своїй сестрі, тим самим виявляючи свою власну *зміїну* сутність). Відтак, дівчинка цілком занурюється у свій власний світ, відмежовуючись від довколишнього. Ще більше проявляються такі риси нарцисизму, як: марнославство, зарозумілість, самозакоханість героїні, а тому й приймає залицяння хлопців за грубощі, намагання Оленки повернути сестру в стан звичайної сільської дівчини – за прагнення докучити їй, неприйняття дівчат до свого кола – за ворожість. Тоді й назріває бунт проти давньої усталеної традиції бути дружиною сільського хлопця, хатньою господинею, присуду долі «бути як всі» та проти того, хто не прийняв жертву Каїна. І саме тоді на місці місяця *«пасмо в'юнилося вділ по скроні, як чорно запечена кривава цівка»*.

Ще одним мотивом творчості письменниці, який притаманний й іншим її творам, але в «Казці...» проявляється з особливою силою, є мотив самотності. Нещасною та самотньою у своїй сім'ї була Марія, оскільки вийшла заміж за нелюбого чоловіка. Тому й зосереджує всю свою увагу на формуванні в дочки панських рис як ознак кращої, щасливішої долі. Самотньою в якій мірі була й Оленка (позбавлена материнської любові та ласки), однак вона, щира та добросердна, утвердилася в соціумі. Ганна – не те, щоб самотня, а покинута, забута й зневажена всіма. Тому й зріє в душі дівчини протест проти всього світу. Згідно з фольклорними уявленнями, протест, який назріває в душі героя чи героїні, є ознакою самотності. Ганна не тільки самотня у своїй хаті, родині. Вона відторгнена соціумом за вроду, здатність «чути» воду, порушення певних традицій (не бути разом з усіма, відмежовуватися від людей, перебирати хлопцями, які сватаються). Намагання виокремитися призводить Ганну до самотності. Самотність веде до протесту проти традиції. Протест є наслідком бунту. Однак вона самотня в своєму бунті, тому й кидає виклик Богу, що є ознакою абсолютної свободи і в той же час – абсолютної самотності. Не знаходячи втіхи у своїй вроді, Ганна знаходить її в своєму тілі. Ось як про самотність зазначає С. Киркегор: *«Жінка – слабка стаття, і все ж певна самотійності і навіть самотності у період розвитку їй потрібні набагато більше, ніж чоловіку. Вона повинна знайти повне задоволення в самій собі; але те, що її задовольняє – є ілюзією уяви. Оце самозадоволення в ілюзії і допомагає дівчині жити і розвиватися самотньо»*

[5, с. 99]. Можемо зазначити, що Ганна в якійсь мірі сама прирекла себе на самотність, плекаючи образ Ганни-панни. Оскільки її не влаштовує перелік ролей в соціумі, то вона розігрує роль панни, до якої неодмінно має з'явитися царевич, а тому й підноситься на *«височінь царівни на стовпі, куди найкращі лицарі важать доскочити найбаскішими кіньми»*.

Розкриваючи образи сестер, письменниця показує їхню звичайність: гарні (Оленка також була гарною, хоча й народилася кволою), розумні, роботящі. Проте в Ганнусі був на лобі місяць. І саме мати побачила в ньому знак якоїсь вищої долі й виховувала дочку, як панну. Це й вплинуло на формування характеру Ганнусі. До того ж автор лише на початку твору зазначає, що мати часто гладила голівку Ганні. Однак далі за текстом читачі не знаходять знаків прояву любові з боку матері до своєї дочки – лише передбачення щасливої долі, у той час як батько садить Оленку на коліна, співає їй пісні. І вже це бентежить Ганнусю, оскільки нічого подібного вона не мала та не відчувала. Мати, аби помститися покійному батькові, готує Ганнусю для щасливішої долі, ніж була у неї самої. Так, не сподіваючись і не підозрюючи, мати виплекала в дочці зневажливе ставлення до людей, погорду, віру в її незвичайність. Відтак, Ганна відчувала неприязнь з боку людей і тому їй здавалося, що недолюблюють її всі довкола, навіть рідна хата їй не рада, а батько та мати хочуть Ганну швидше випхати з дому. Тому й стала вона знервованою, неспокійною, увесь час озиралася, сподіваючись знайти підтвердження своїм здогадкам.

Автор випробовує свою героїню не лише батьківським ставленням, сестринськими стосунками, а й коханням. Ганна зневажила кохання Дмитра, вважаючи, що вона панна, тому й чекає іншого, а не хутірського красеня. Та коли Дмитро посватав Оленку, «тіньовий» характер Ганни проявився в повній мірі. Обурення, злість, ненависть, бажання помститися за свою долю та довести йому, тому, хто помістив на місяць братів, що це вона, Ганна, відмічена долею, хвилиною піднялися в душі дівчини та повністю поглинули її. І тут згадалася їй розповідь про Каїна й Авеля. Напевне, тоді й зрозуміла Ганнуся, чого найбільше прагне.

У творах постмодерної літератури важливе місце відводиться сну, хоча сама письменниця не надає своїй творчості постмодерного звучання. Однак сон несе певне навантаження. Так, у «Казці про калинову сопілку» він виконує функцію перестороги, попередження про щось, застереження. Марії постійно сниться батько. Одного разу батько приснився Марії, коли вона була вагітною Ганною. Згідно з фольклорними переказами, якщо вагітній жінці сниться покійник, який нагадує їй про неправильність вчинку (в християнському розумінні зробити щось комусь наперекір є гріхом, а Марія вийшла заміж «на зло» батькові, наперекір його волі), то на дитині, яка народиться, буде лежати печатка гріховності. Окрім того, ця печатка знайде відображення у вигляді якогось знаку на тілі дитини. Іншим разом батько приснився, коли мати не просто виховувала дівчинку, а панну. І був час у

Марії схаменутися, спрямувати виховання Ганнусі в іншому напрямку ще до того, як дівчинка навчилася піднімати підборіддя та відповідати зухвало й з погордою на запитання допитливих тіточок. Пізніше Марія бачить сон, який повторювався кілька днів, проте він відрізнявся від попередніх. Батько приснився незадовго до смерті Оленки, він нагадував «опира» (ще один фольклорний образ), який ссе останні сили своєї жертви, і вкрай змучив Марію. Сон є глибоко символічним. Покійнику, зазвичай, вкладають свічку між схрещеними на грудях руками. У батька Марії свічка була в ногах. Сон можна потрактувати так. Батько таким чином ще раз нагадав дочці про те, що вона несе великий гріх (свічка в ногах). Гріх не тільки живе в душі Марії, а й з нею, в її хаті. Саме в цей час Ганна потребує поради, материнської підтримки у двобої з самою собою (оскільки Дмитро був кращим хлопцем, а королевич усе не з'являвся). Однак мати не підтримала дочку, а навпаки, відсторонилася, мовляв «роби, як знаєш», адже королевич дійсно забарився та й не «будеш увесь вік дівувати». Ганна виявилася ще більш самотньою, відкинутою, загубленою в колі життєвих проблем Марії. Та коли ворожка пояснила, що «то гріб», тобто ще один покійник, Марія ніби прозріла. Вона приймає рішення попередити про небезпеку Дмитра, яку може накликати він на свою сім'ю, одружившись з Оленкою. Адже він не кохає її, а виходити заміж чи одружуватися супроти власної волі, на помсту іншому, є гріхом.

Таким чином, у своєму творі Оксана Забужко синтезує різні твори, поєднуючи міф, казку, фольклорні та біблійні легенди, прозу, опоетизований опис (поетична проза), створюючи новий стиль оповіді та інший жанр: казка-повість, казка-міф, казка-притча тощо.

Висновки. Дослідивши «Казку про калинову сопілку», можемо зазначити, що вона має міфологічну, фольклорну, філософську основу. Міфологізм є засобом відображення моделі людського існування (добро – зло, любов – ненависть, прощення – помста, мирне співіснування (в даному випадку сестринські стосунки) – вбивство). Завдяки фольклору показані мотиви людського щастя чи недолі, віковичне уявлення людей про гріх і гріховність. Філософське підґрунтя складають: ідея фемінізму про жіночі стосунки (суперництво за такими критеріями, як: врода, розум, лідерство, сексуальність, еротизм); ніцшеанські ідеї богоподібної людини чи то надлюдини; окремі аспекти екзистенціалізму (сутність людського існування, вибір людиною свого шляху, прийняття однієї із сторін людського буття).

Предметом подальших досліджень над «Казкою про калинову сопілку» може бути дослідження інтертекстуального твору: біблійних легенд у контексті твору («Каїн і Абель», про «князя тьми»); різних жанрів фольклору: казок («Калинова сопілка», «Дідова дочка та бабина дочка», «Вербо яра, відчинися», «Золотий черевичок»), легенд («Казка про вбиту сестру та калинову сопілку»), міфу про Нарциса, дражнилок (дитячі, русалчині), примовлянок під час сватання та під час відмови сватам, народних звичаїв та обрядів (натирання тіла полином для відлякування нечистої сили, обряд сватання – колупання печі, вручення гарбуза), народних переказів (наприклад,

про плями на місяці, перетворення людей), вірувань у певні сили, повір'їв, пов'язаних із знаками на тілі людини, застосування народних висловів (шельмо бенерська, за високі пороги, достеменно Ганна-панна тощо); розкриття фалоцентричних опозицій: чоловік – жінка, юнак – дівчина, сонце – місяць, день – ніч, світло – тьма, Бог – диявол; дослідження символічного значення образів сонця, місяця, води, крові, лісу, пояса (символ перемоги тілесного над духовним, а також ознака прояву жіночої плоти), просторових особливостей твору та інше. Також доцільним буде порівняння «Казки...» з віршем Ліни Костенко «Калинова сопілка», літературними казками Б. Грінченка, Л. Шияна та інших.

Список використаної літератури

1. Агеева Віра. Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму: [монографія] / Віра Агеева. – К. : Факт, 2003. – 320 с.
2. Бетко І. Архетипальний аналіз повісті Оксани Забужко «Я Мілена» // Acta Pholono-Ruthenica XIV. – Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego Olsztyń, 2009. – Р. 15-24.
3. Голобородько Я. Психологічні натюрморти Оксани Забужко. Про збірку «Сестро, сестро» / Я. Голобородько // Українська мова та література. – 2005. – № 15. – С. 20.
4. Забужко Оксана. Сестро, сестро: [повісті та оповідання] / Оксана Забужко. – [4-е вид.]. – К. : Факт, 2009. – 260 с.
5. Киркегор Сёрен. Наслаждение и долг / Сёрен Киркегор. – К. : «AirLand», 1994. – 419 с.
6. Пропп В. Поэтика фольклора / В. Пропп. – М.: Лабиринт, 1998. – С. 232.
7. Скуратівський В. Нельотна погода. Замість передмови та замість монографії / В. Скуратівський // Забужко О. Сестро, сестро. Повісті та оповідання. – [вид-ня 2-е]. – К. : Факт, 2004. – С. 7-9.
8. Соколова Алла. Міфологічний фольклоризм «Казки про калинову сопілку» Оксани Забужко / Алла Соколова // Фольклористичні зошити. Ч. І. – 2009. – С. 131-143.
9. Чумарна М. Мандрівка в українську казку: Приказкове коло / М. Чумарна. – Львів : Каменяр, 1994. – С. 60.
10. Юнг К. Г. Персона как фрагмент коллективной психики // Собрание сочинений. Психология бессознательного / К. Г. Юнг. – [пер. В. М. Бакусев, А. В. Кричевский; науч. ред. М. С. Ковалёва]. – М., 1996. – С. 215-223.
11. Житна В. Феміністичні аспекти повісті Оксани Забужко «Казка про калинову сопілку» в фольклорно-міфологічному контексті [Електронний ресурс] / В. Житна. – Режим доступу: <http://conferences.neasmo.org.ua/node/1268>.
12. Кононенко Євгенія. Heroine or bad girl? [Електронний ресурс] / Євгенія Кононенко – Режим доступу: <http://artvertep.com/news/8292.html>.

Ирина Небеленчук. Исследование мифофольклорных мотивов и мотивов энантиодромии в «Сказке о калиновой свирели» Оксаны Забужко.

В статье проанализированы мифофольклорные мотивы и мотивы энантиодромии в «Сказке о калиновой свирели» Оксаны Забужко, описаны элементы «теневого» поведения Анны-панни, раскрыты причины, которые привели ее к убийству сестры.

Ключевые слова: миф, фольклор, мифофольклорные мотивы, сказка, энантиодромия, аллюзия, антиномия, нарциссизм, поэтическая проза.

Irina Nebelenchuk. Research of myth and folklore motives and reasons of enantiodromia in "The tale of the guelder rose flute" by Oksana Zabuzhko.

The article reveals myth, folklore, and enantiodromia motives in «The tale of guelder rose flute» by Oksana Zabuzhko. It shows the elements of Anna-panna's «shadow» behaviour, reveals the reasons which led to sisterkilling.

Key words: myth, folklore, myth and folklore motives, tale enantiodromia, allusion, antinomy, narcissism, poetic prose.

УДК 811.161.2(07)

В. Ю. Підгурська

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ - КЛАСОВОДІВ

У статті проаналізовано соціолінгвістичні основи українськомовного навчання студентів, які сприяють формуванню мовнокомунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Акцентується увага на тому, що формування мовнокомунікативної компетентності потребує внесення до змісту навчальних українськомовних дисциплін соціолінгвістичних відомостей. Розглянуто базові поняття, що є специфічними для соціолінгвістики і важливими для окреслення теоретичних засад українськомовного навчання майбутніх учителів початкових класів.

Ключові слова: мовне суспільство, мовна політика, літературна мова, державна мова, білінгвізм, діалект.

Постановка проблеми. У площині формування мовнокомунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів теоретико-методологічні основи навчання повинні мати лінгвістичне підґрунтя. Потрібно визначити зміст і обсяг навчального матеріалу мовних курсів, знання якого забезпечить високий рівень мовнокомунікативних умінь, поглибить розуміння майбутніми педагогами значення мови в сучасному інформаційному просторі, підвищить рівень культури мовлення, мотивацію студентів до українськомовного самонавчання і самовдосконалення протягом усього життя.

Формування мовнокомунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів – представників майбутньої української інтелігенції,